

واژه‌های فارسی در زبان روسی

بازنویسی: مهدی سجادی^۱

دانش آموخته دکتری زبان‌شناسی، دانشگاه تهران

در صفحه ۷ روزنامه اطلاعات به تاریخ اول مهرماه ۱۳۵۱ که به «بررسی» اختصاص دارد، مطلبی با عنوان «واژه‌های فارسی در زبان روسی» چاپ شده است. این مطلب، آنگونه که اشاره شده است، برگزیده‌ای از سخنرانی آقای ابوالفضل آزموده، ایران‌شناس و مترجم معروف زبان روسی، در سومین کنگره تحقیقات ایرانی است. این روزنامه در پی تماس با روزنامه اطلاعات (از طریق پست الکترونیکی) با هدف یافتن مطلب دیگری در قالب سی‌دی در اختیار بنده قرار داده شد، زیرا بر اساس گفته کارمندان این روزنامه نسخه چاپی روزنامه مربوط به آن سال‌ها موجود نیست. در اینجا لازم است مراتب قدردانی و سپاسگزاری خود را به دلیل همکاری در این زمینه بیان کنم. نظر به اینکه طبعاً در این صورت افراد کمی از چاپ چنین مطلبی آگاه هستند، یا حتی ممکن است کسی از وجود آن باخبر نباشد، نگارنده بر آن شد که این مطلب را بازنویسی و چاپ نماید تا در معرض دید خوانندگان علاقه‌مند قرار گیرد و بتواند برای پژوهشگران در این زمینه مفید واقع گردد. آنچه در ادامه می‌آید، عین گزارش یادشده می‌باشد:

«۱۰۷ واژه ایرانی که در زبان روسی وارد شده است»

آقای ابوالفضل آزموده، ایران‌شناس و مترجم معروف زبان روسی، در سومین کنگره تحقیقات ایرانی سخنرانی جامعی درباره «واژه‌های فارسی در زبان روسی» ایراد کرد که برگزیده‌ای از آن را می‌خوانید:

تأثیر زبان و تمدن ایران در جهان

وجود تمدن کهن ایران در جهان از دیرباز مورد توجه دانشمندان و دانش‌پژوهان بوده و از این‌رو در

^۱ E-mail: m.sadjadi58@yahoo.com

اکثر کشورهای جهان و در دانشگاه‌ها و فرهنگستان‌ها و انستیتوهای علمی و تحقیقاتی شعبه‌های ایران‌شناسی دایر و ایران‌شناسان کشورهای مختلف مشغول تحقیق و بررسی و مطالعه فرهنگ و تمدن ایران باستان و معاصر می‌باشند.

به طوری که آقای دبیری‌نژاد ذکر کرده‌اند: «بسیاری از ایرانیان آزادمنش پس از سال ۶۴۱ میلادی یعنی پس از حمله عرب به این سرزمین، برای حفظ زبان و فرهنگ کشور خود راه کشورهای دیگر را در پیش گرفتند و موجب انتشار و ترویج زبان و فرهنگ آبا و اجدادی خود در آن کشورها گردیدند و روز به روز نفوذ فرهنگ باستانی و زبان ایرانی در فرهنگ آنان افزوده گردید.

در سده هشتم هجری یعنی در همان سال‌هایی که معماران چیره‌دست و ماهر ایرانی در بنای کاخ معروف «الحمرا» در اسپانیا می‌کوشیدند، رامشگران چینی برای ابن بطوطه، جهانگرد مراکشی، غزل سعدی را می‌خواندند:

تا دل به مه‌رت داده‌ام	در بحر فکر افتاده‌ام
چون در نماز استاده‌ام	گویی به محراب اندری

در سال‌هایی که کتیبه‌های مزار را در جاوه و سنگاپور به فارسی می‌نوشتند و سنگی به سال ۸۲۳ (تقریباً سی سال پیش) در مالایا کشف گردید که این غزل سعدی به روی آن نوشته شده بود:

بسیار سال‌ها به سر خاک ما رود   کاین آب چشمه آید و باد صبا رود

در کشور شوروی

از جمله کشورهای جهان که زبان و فرهنگ فارسی در آن دارای تأثیر متقابل بوده، کشور روسیه قدیم و اتحاد شوروی جدید می‌باشد که زبان آن زبان روسی است. شکی نیست که مراودات و رفت‌وآمدها و مناسبات تجاری و بازرگانی و فرهنگی بین ایران و روسیه از نظر زبان و نفوذ واژه‌ها تأثیر متقابل داشته و همان طوری که بعضی واژه‌های روسی مانند واژه «سماور» وارد زبان فارسی شده، متقابلاً واژه‌های فارسی مانند «انبار»، «بازار» و «پولاد» نیز وارد زبان روسی شده است.

اینجانب ضمن بررسی و مطالعه در زبان و ادبیات روسی بارها به واژه‌های فارسی برخورد کرده‌ام و تصمیم به گردآوری و ثبت و ضبط آن‌ها گرفته‌ام که برای تعیین حدود تأثیر و نفوذ زبان و فرهنگ و تمدن ایران در جهان خود گامی هرچند کوچک محسوب می‌شود و امیدوارم نتیجه تحقیق و مطالعات

نهایی و کامل خود را با ذکر مثال‌ها و موارد به کار برده شده واژه‌های فارسی در زبان روسی و در نظم و نثر و در فولکلور آن دیار، برای استفاده علاقه‌مندان و دانش‌پژوهان و محققان منتشر سازم.

باید به اطلاع برسانم که این کار به تازگی شروع شده و هنوز در مراحل مقدماتی است که باید با حوصله بیشتر و دقت زیادتر به تحقیق وسیع دست زد و حتی میزان استعمال واژه‌های مزبور را نیز تعیین نمود. آنچه که تا کنون موفق به جمع‌آوری شده‌ام، ۵۵ واژه فارسی و ۵۲ واژه عربی متداول در زبان فارسی است که در زبان روسی به کار رفته و می‌رود و باید گفت بیش از ۸۰ درصد فارسی و یا عربی بودن واژه‌های جمع‌آوری شده از طرف اینجانب، مورد تأیید فرهنگستان علوم اتحاد شوروی است و گواه این امر لغت‌نامه منتشره از طرف این فرهنگستان تحت عنوان «فرهنگ لغات خارجی در زبان روسی» می‌باشد. با لغزش‌های ناچیزی که در این فرهنگ مشاهده می‌شود، اکثر واژه‌های مورد بحث مورد تأیید آنان است.

واژه‌های صادراتی

از جمله واژه‌های فارسی مزبور عبارت است از: انبار، انبه، انجیر، بازار، بخشش، پادشاه، پارچه (به معنی پارچه زربفت ابریشمی)، پری، پولاد، تخت، چادر، چاپخانه، خاکی، خدیو، خرما، دربار، درویش، دیوان، رخ (شطرنج)، زرنا (سرنا)، سختیان (تیماج)، سپاهی، سردار، سرمه، شاه، شطرنج، شغال، شفتالو (نوع خشک‌شده هلو و شفتالو)، قلیان، فرمان، فرزند و فرزانه (وزیر شطرنج)، فیروزه، کاروان، کاروانسرای، کافور، کنجد، لاجورد، مات (شطرنج)، مات (کدر، تار)، متخال، مشک، میرزا، نارگیله (نوعی قلیان)، وزیر، نماز، نشادر، و جز آن.

ضمناً باید به اطلاع برسانم، هستند واژه‌های فارسی‌ای که به زبان روسی رفته و سپس از زبان روسی وارد زبان فارسی شده است که تعدادی از آن‌ها را به غلط روسی می‌دانند در حالی که اصل این واژه‌ها فارسی است مانند «چمدان» که در اصل «جامه‌دان» بوده است.

در اینجا باید اضافه نمایم که اینجانب ضمن بررسی واژه‌های فارسی در زبان روسی و ضمن صحبت‌هایی که با آقای دکتر حکمت، مؤلف کتاب «آموزش و پرورش در ایران باستان»، در این زمینه داشتم، ایشان راهنمایی بسیار ارزنده‌ای به من کردند که بسیار قابل اهمیت بود و آن اینکه: «زبان آریایی ایران باستان را که از هندوستان تا کرانه‌های اقیانوس اطلس گسترده شده باید

در بسیاری از زبان‌های ارزندهٔ امروز جهان جستجو کرد. وجود واژه‌های مشابه و مشترک، نفوذ زبان ایران باستان را در زبان اسلاو و هم‌ریشه بودن آن‌ها را به خوبی آشکار می‌سازد.» برای نمونه تعدادی از واژه‌های زبان ایران باستان موجود در زبان روسی که یکی از مهم‌ترین و علمی‌ترین شاخه‌های زبان اسلاو است، ذکر می‌شود: برف، سگ، گفتن، همه، کنیز، زمین، زمستان، زن (همسر)، زن، دو، چهار، خدا، مغز، ایستادن.

لغات عربی مورد استعمال در زبان فارسی معاصر که در زبان روسی به کار رفته و می‌رود، عبارت است از: الجبر، الكل، امانت، امیر، امیرالبحر، بقالی، حشیش، حنا، خراج، خلافت، خلیفه، سعید، سماق، صاحب، صندوق، عادات، فقیر، فلاحی، قلم (قلم‌نی)، گالیوم (پتاسیم)، کیف (خواب بعد از ناهار)، مئقال (معادل ۴/۶۴ گرم وزن ایرانی)، مجلس، مدرسه، مؤذن، مرید، مسجد، مفتی، مکتب، ملا، مقاره، نائب، وادی، وقف، هجرت، و جز آن.

در اینجا لازم می‌دانم این مطلب را نیز به اطلاع دانشمندان محترم برسانم که اینجانب ضمن صحبت‌های خود با تنی چند از اهالی اوکراین شوروی که زبان آنان از ریشهٔ زبان‌های اسلاو و جدا از زبان روسی است، کلماتی چون «میدان»، «انبار»، «صندوق» در گفته‌های آنان یافته‌ام که البته گردآوری واژه‌های فارسی در زبان اوکراینی خود فرصتی دیگر می‌خواهد ولی باید سرانجام گیرد، نه تنها در اینجا و آنجا بلکه در تمام زبان‌ها باید این کار عملی شود تا بتوانیم میراث فرهنگی و حدود تأثیر و نفوذ زبان و فرهنگ و تمدن ایرانی را در جهان معلوم و بشناسانیم.